

Ранко Младеноски

ДИСТИНКЦИИ

(Лорета Георгиевска-Јаковлева: *Фантастиката и македонскиот роман*, Институт за македонска литература, Скопје, 2001)

Во фокусот на вниманието во оваа книга се термините/ поимите фантастично, алегорично и гротескно. Тоа наведува на помислата дека поадекватен наслов на книгата би бил: „Фантастиката, алегоријата, гротеската и македонскиот роман“. Но, уште во воведот авторот објаснува: „Сè позачестената употреба од страна на македонската книжевна критика на поимите фантастично, алегорично и гротескно во обидите да се протолкуваат и објаснат појавите и процесите што се одвиваат во рамките на македонската романсиерска продукција, од една страна, и недоволната прецизност при нивната употреба од друга, претставуваше поттик да се пристапи кон попрецизно дефинирање на овие поими и утврдување на нивните заемни врски. Резултат на вака поставената цел е една пообемна

студија од која, во оваа прилика, го објавуваме првиот нејзин дел кој се однесува на фантастиката“.

Иако авторот сугерира дека овој „прв дел“, односно оваа книга, се однесува на фантастиката, сепак во трудот значајно место заземаат и определбите/ дефинициите за алегоријата и гротеската и сето тоа е вplotено на мошне функционален начин. Велиме функционален начин, затоа што многу појасна слика се добива за фантастиката кога таа ќе се спореди со алегоријата и гротеската, односно кога ќе се изнајдат и ќе се предпочат дистинктивните признаци кои се суштествени за разлучувањето на овие три поими. Поупростено кажано, ознаките за денот ќе ни станат појасни тогаш кога ќе ги ставиме во контекст со ознаките на ноќта. Дистинкциите создаваат јасна претстава за нештата. Тие дистинкции меѓу фантастиката, алегоријата и

гротеската се извршени мошне умешно во оваа книга. Така, претставата за фантастиката ни станува појасна.

Материјалот во книгата е систематизиран во четири поглавја: „Природата на фантастиката“; „Фантастиката и македонскиот роман“; „Специфики на фантастичниот тип уметничко претставување“ и „Фантастиката во однос на алегоријата и гротеската“. Кон овие четири поглавја се додадени и „Заклучни согледби“.

Првото поглавје наречено „Природата на фантастиката“ го елаборира теорискиот пристап кон поимот/ терминот фантастика. Придржувајќи се кон Јакобсоновата премиса дека „лаже оној кој вели дека нема претходници“, авторот на оваа книга ги разработува ставовите на голем број теоретичари на литературата кои работеле на прашањето за фантастиката во книжевноста. Тука се среќаваме со неодминливите елаборации на Роже Кајао, Цветан Тодоров, Пјер-Жорж Катекс, Морис Леви, Владимир Соловјов, Жерар Женет, Јуриј Тинјанов, Кете Хамбургер, Роман Јакобсон, Виктор Жмегач, Мајкл Рајфатер, Влада Урошевиќ, Катица Ќулавкова, Атанас Вангелов, Венко Андоновски и многу други. Намерата е јасна: што посеопфатно и што поаналитички да се пријде во

детерминирањето на поимот фантастика. При тоа неизбежно се вршат дистинкциите меѓу поимите книжевна стварност - стварност; стварност - не-стварност; вистина - стварност; фикција - вистина; метафора - метонимија; веродостојност - веројатност - мотивација; вистинитост на исказот - лажност на исказот итн. Сè се тоа елементи без чие разграничување не би можело да се дојде до дефинирање на, како што наведува авторот, повеќезначниот поим фантастика. Разграничувајќи ги сите потребни елементи, односно вршејќи ја неопходната дистинкција меѓу термините/ поимите, Георгиевска - Јаковлева ја нуди следнава дефиниција за фантастиката: „Фантастиката може да се дефинира како жанр во кој со помош на фикцијата (т.е. илузијата на стварноста) и нарацијата се овозможува рамноправен статус на настаните од природниот и натприродниот ред“. При тоа, како што се потенцира во книгата, „фантастиката како жанр бара упад на натприродното во реалноста“. Тоа, меѓу другото, значи дека без јасна претстава за реалноста ние никогаш не ќе можеме да имаме јасна претстава за фантастиката.

Мошне илустративен дел во првото поглавје, според нашето мислење, е „Генезата на македонската фантастична литература“ каде се трага по корените на фантастиката во македонската книжевност. Според авторот, тие корени лежат во два извора. Едниот е влијанието од светската литература, а другиот е подлогата од нашата традиција, односно од сказните и преданијата. Овде, по којзнае којпат, се укажува на невообичаената, инвентивна и креативна собирачка дејност на Марко Цепенков „кој со својот исклучителен раскажувачки талент напoла ќе биде во сферата на усното творештво, а напoла во уметничкиот расказ“. Токму затоа за „Силјан Штркот“ се вели дека е половина сказна, половина фантастичен расказ и дека таму всушност „македонската фантастика ќе си го најде својот корен“.

Дека во оваа книга не останува сè во рамките на теоријата, односно во рамките на кажувањето, нè убедува второто поглавје („Фантастиката и македонскиот роман“) во кое теориската елаборација од првото поглавје се демонстрира/ покажува на конкретен книжевен материјал. Станува збор за разработка на текстовите од четири македонски романи: „Легионите

на Свети Адофонис“ од Славко Јаневски, „Мојата роднина Емилија“ и „Дворскиот поет во апарат за летање“ од Влада Урошевиќ и романот „Историја на црната љубов“ од Слободан Мицковиќ.

Читањето на овој белетристички материјал се врши од специфичната гледна точка на фантастиката, алегоријата и гротеската. Се бараат елементите кои се заеднички за сите романи, но се трага и по разликите меѓу нив. Понатаму, се бараат и разликувачките признаци на заедничките елементи во овие четири романи. Така, на пример, сонот е инструмент (алатка) со чија помош се гради нарацијата во „Легионите на Свети Адофонис“, во „Мојата роднина Емилија“, во „Историја на црната љубов“ и во „Дворскиот поет во апарат за летање“. Но, функцијата на сонот во овие романи е различна. Во „Мојата роднина Емилија“ и во „Историја на црната љубов“ сонот „претставува помошно наративно средство во постигнувањето на фантастични ефекти преку поместувањето на границата меѓу сонот и јавето, т.е. нивно заемно мешање“. Во „Легионите на Свети Адофонис“ улогата на сонот е да го објасни, да го оправда натприродниот настан. „Дворскиот поет во апарат за летање“ ни покажува

сосема поинаква функција на сонот. Во овој роман сонот „не е помошно средство на нарацијата, ниту цел сама на себе, туку реално постоечки простор кој треба да се освои“. Ваквите и слични дистинкции се елаборираат во третото поглавје од книгата кое е насловено како „Специфики на фантастичниот тип уметничко претставување“. Се среќаваме овде со една нова терминологија која е дадена во синтагмата „фантастичен тип уметничко претставување“. Овој поширок термин, односно неговото значење, е образложено во четвртото поглавје од книгава („Фантастиката во однос со алегоријата и гротеската“) каде Георгиевска - Јаковлева повторно се навраќа на односите меѓу поимите/ термините фантастика, алегорија и гротеска. Но, во преден план, се разбира, избива фантастиката, додека алегоријата и гротеската се појавуваат само колку да ја дообјаснат. Не затоа што постои некаква хиерархија во нивната значајност, односно важност, ами затоа што целта на оваа книга е да се објасни фантастиката како литературен жанр.

Во таа насока се движат и заклучните согледби во книгава каде како резиме се вршат завршните глобални дистинкции меѓу фантастиката, алегоријата и гротеската врз фонот на стварноста: фантастиката ја проблематизира стварноста, алегоријата ја промислува стварноста, гротеската ја превреднува стварноста.

Книгата „Фантастиката и македонскиот роман“ на Лорета Георгиевска - Јаковлева кажува и покажува, елаборира и демонстрира. Кажува: кои се основните теориски начела кои важат за фантастиката. Покажува: како тие начела да се применат на конкретен книжевен материјал.

И уште нешто. Оваа книга, исто така, може да биде и поука за тоа како, со кои средства и методи, да се систематизира при работата една проблематика со обемен материјал каква што, впрочем, е фантастиката.